

Sørøvere i det danske rige i middelalderen og renæssancen

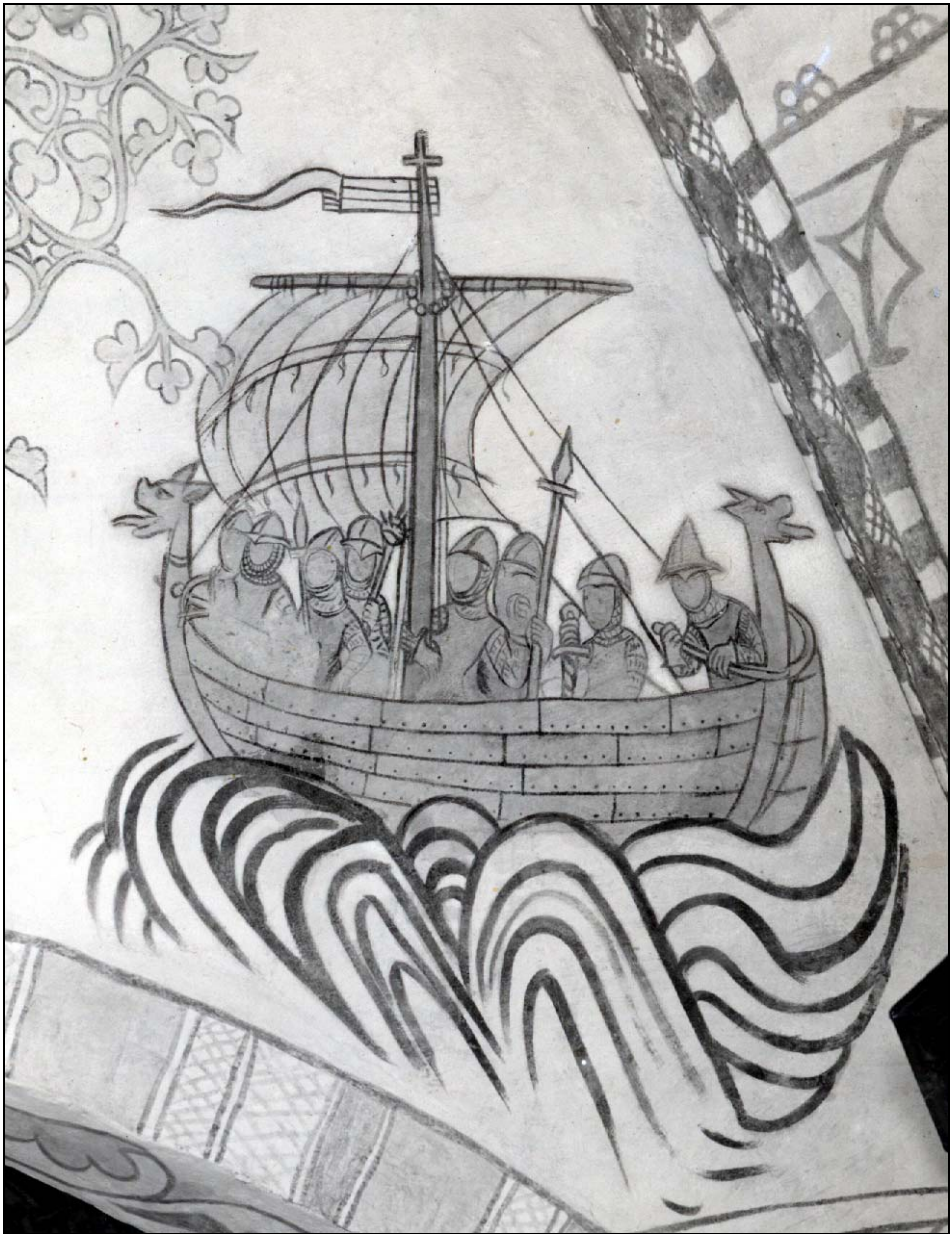
Af Benjamin Asmussen, cand.mag.

Ordet pirat kommer af det græske ord *peirates*, der oprindeligt betyder "gå på eventyr" eller "angribe". Senere er det så blevet et synonym for sørøvere og atter senere for ulovlig kopiering af musik eller mærkevarer. Tidligere brugte man også ord som *korsarer*, *kapere* og *fribyttere* og i middelalderen brugtes udtrykket *fetaljebrodre*. I Danmark taler vi gerne stolt om vikinger som erobrere og eventyrere, men for folk i udlandet har man også betragtet vikinger som sørøvere.

Men der har også været andre pirater i de danske farvande, dog uden papegøjer på skuldrene og træben som man som regel forestiller sig sørøvere.

Skibe og våben

Skibstyperne brugt af pirater i middelalderen kan groft sagt opdeles i to typer, nemlig snekker og kogger. Snekken var en videreudvikling af vikingeskibet og var hurtigtsejlende, men uden den store lastkapacitet. Koggen var derimod stor, tung og langsomtsejlende, men til gengæld havde den plads til mange krigere og last. Desuden kunne den udstyres med kasteller, som var et tårn agter og muligvis også foran i skibet, som kunne give skibets forsvarere en stor fordel i kampen. Fra sørøverfilm kender vi de store sejlskibe spækket med kanoner, der affyrer bredsider mod hinanden. Det har næppe været meget udbredt, da man dermed smadrede skibet man ville erobre. I middelalderen var kanonen en ny opfindelse, der ikke havde den store effekt udover at larme og skræmme modstanderen. Skibene kæmpede derfor på en anden måde, nemlig ved at sejle tæt på hinanden, så søfolk og soldater kunne gå i nærkamp som på landjorden. Det var altså sværd, økser og buer der i højere grad afgjorde kampene end kanoner.

Snekke

Den lille snekke var hurtig, men havde begrænset lastkapacitet og den ringe højde var en ulempe når man skulle borde et andet skib. Kalkmaleri fra 1300-tallet fra Skamstrup kirke på midtsjælland.

1300-tallets stridigheder og brug af sørøvere

Slutningen af 1300-tallet var en periode plaget af megen ufred. Hovedfjenden for Det danske Rige var Hansestæderne, som var et forbund af byer omkring Østersøen og ved Nordsøen. Byerne havde forskellige styreformers, men formåede alligevel at mødes til den såkaldte Hansedag, hvor beslutningerne om forbundets politik blev taget.

I slutningen af 1360'erne havde Danmark under Valdemar Atterdag sidst været i krig med Hansestæderne og tabt. Efter denne krig var antallet af danske sørøvere taget så meget til, at Hansestæderne var nødt til at udruste krigsskibe for at beskytte deres handelsskibe. De danske sørøvere havde sandsynligvis base på øen Hjortholm i Stavns Fjord ved Samsø. Det var en central placering, hvorfra man hurtigt kunne slå til over hele Danmark.

Dronning Margrethe I blev flere gange beskyldt af Hansestæderne for at holde hånden over sørøverne og endda støtte dem, men dronningen fik sagen trukket ud i årevis. Selvom sørøverne kunne røve fjendens skibe uden at blive forfulgt af kongemagten, var det alligevel ikke ufarligt. I 1381 erobrede otte skipper fra Hansestæderne et sørøverskib og tog en piratkaptajn ved navn Rambow og ni af hans mænd til fange. Nogle af sørøverne blev straks kastet i havet, mens resten mistede hovederne, der blev sat på stager i Helsingør, sandsynligvis på den pynt hvor Kronborg nu står. Her skulle de advare andre sørøvere om hvad der ventede dem hvis de ikke opgav deres uhæderlige erhverv.

Kort tid efter lovede også kongemagten at deltage i jagten på sørøverne, men det ser ud til at det mest blev ved løfterne. Skaden, som sørøverne forvoldte hansestæderne, var øjensynligt for værdifuld til at der blev sat effektivt ind over for sørøverne, der i flere tilfælde oven i købet var danske adelsmænd.

Kogge

Koggen var et større skib, der kunne have såkaldte kasteller for og agter. Et kastel mindede lidt om et borgtårn og var gode til forsvare skibet fra, da bueskytter o.l. stod godt beskyttede. Kalkmaleri fra 1300-tallet fra Skamstrup kirke.

Nogle år senere blev det Danmark, der blev offer for sørøvere. Fra 1389 var dronning Margrethe I nemlig i krig med den svenske kong Albrecht. Kong Albrecht blev hurtigt taget til fange og det meste af Sverige erobret, men Stockholm forblev tro mod kongen. For at støtte den hanse-venlige by, begyndte Hansestæderne at udstede kaperbreve til søfolk, der ville plyndre og erobre danske skibe. At være i besiddelse af et kaperbrev betød groft sagt at man var statsautoriseret sørøver. Den nemme adgang til forsyninger betød en stor opblomstring i antallet af sørøvere på havene. Et problem ved at være sørøver var nemlig adgangen til havne. Som udgangspunkt var byerne langs Østersøens kyst lukkede for pirater, men i krigstid, hvor piraterne skulle genere modparten mest muligt, kunne havnebyer tillade pirater at få forsyninger, hvilket som sagt skete i Hansestæderne fra 1392. I de efterfølgende år anlås det at over 5000 mand deltog i kaperiet.

At bruge kapere som våben i en krig var ikke uproblematisk. Fra flere og flere hansestæder kom der klager over at deres skibe også var blevet udplyndret af kaperne, der ellers kun skulle angribe danske skibe.

Efter fredsslutningen i 1395 skulle man tro at kapervæsnet ophørte, men det blev i stedet til regulært sørøveri. Forholdene for sørøverne blev vanskeligere, da havnene i hansestæderne nu var lukket land efter kaperbrevene var udløbet. Derfor måtte de finde nye baser, og det gik blandt andet ud over tyndt bemandede borge i Finland. Her kunne de leve i fred i den store del af året, hvor farvandet var lukket af is.

Manglen på gode baser fik det dog til at tynde ud i antallet af sørøvere. Mange forlod Østersøen for istedet at finde nye jagtmarker i Nordsøen. Især det politisk fragmenterede Østfrisland blev hjemsted for mange sørøvere, der samarbejdede med lokale høvdinge for at få husly og fred til at plyndre de mange handelsskibe, der passerede tæt forbi. Det varede dog kun til omkring år 1400, hvor Hansestæderne sendte en

samlet krigsflåde af sted og fangede eller fordrev hunderederis af sørøvere.

Rekonstrueret kogge

Kalkmalerier er tit vores eneste kilde til livet i middelalderen, men kan være lidt svære at tyde. Denne moderne rekonstruktion af en kogge fra Hansetæderne viser tydeligere koggens karakteristiske udseende.

Hvorfor holdt sørøveriet op i de danske farvande?

En af grundene til at Øresundstolden blev indført i 1420'erne var, at kongen til gengæld lovede at holde farvandene fri for sørøvere. Hvor stor effekten var i begyndelsen er svært at sige, og det er muligt at løftet kun var et "salgstrick" for at få den nye told til at glide lettere ned. Ud fra den meget sørøveraktivitet i de foregående år, ser det dog ud til at have været nødvendigt.

Sørøveriet sluttede dog ikke med middelalderen og sundtolden. I renæssancen kendes der til klager over sørøvere, der fik kong Christian III til at udruste et antal orlogsfartøjer til at tage på sørøverjagt. Det samme gentog sig nogle år senere under Frederik II, og det gav resultater. I 1571 fangedes hele 32 sørøvere, hvoraf 27 blev henrettet i Helsingør.

Straffen for sørøveri var hård. I middelalderen blev sørøverne halshuggede og fik deres hoveder sat på pæle til skræk og advarsel. I renæssancen hører vi om et større antal sørøvere, der blev lagt på hjul og stejle. Sørøveriet var også et barsk erhverv. Ofte blev der gjort kort proces med søfolkene fra de erobrede skibe; de blev simpelthen kastet i havet.

Nok var sørøverne ofte støttet af visse magthavere, men hvis de blev fanget af fjenden, var straffen hård. Her bliver en flok sørøvere halshugget, og deres hoveder sat på stager.

Tegning fra 1500-tallet

Længere oppe i tiden hører beretningerne om sørøvere i danske farvande op. Måske har de strenge straffe haft en virkning, eller også har fjernere mål og rigere bytter trukket potentielle sørøvere til den nye verden. Fortællinger om sydens sol, sortlokkede skønheder og spanske skibe tungt lastet med sølv har skabt nye udfoldelsesmuligheder for sørøvere, men det er en anden historie!

Hvis du vil læse mere

Ole Mortensøn: *Renæssancens fartøjer – sejlads og søfart i Danmark 1550-1650*, Langelands Museum 1995

Olaf Olsen: *Ufredens hav – en 600 år gammel sørøverhistorie fra Østersøen*, Gyldendal 2002